

УДК 34:339.137.2

ПРАВО НА ПІДПРИЄМНИЦЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ: РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ДЕРЖАВНИЙ ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Трегубенко Г.П., Семено Т.В., Чайка А.С.
Полтавський національний технічний університет
імені Юрія Кондратюка

Розкрито сутність права на підприємницьку діяльність як на одного із основоположних конституційних прав громадян. Розглянуто правовий статус підприємця, його права. Досліджено економічну конкуренцію та роль Антимонопольного комітету України щодо забезпечення реалізації права суб'єктів підприємницької діяльності на участь у добросовісній конкуренції. Розглянуто види недобросовісної конкуренції. Запропоновано шляхи подолання від недобросовісної конкуренції.

Ключові слова: економічна конкуренція, підприємницька діяльність, правовий статус, добросовісна конкуренція, недобросовісна конкуренція.

Постановка проблеми. У сучасних реаліях Євроінтеграції, умовою успішної інтеграції України до ЄС є створення належних умов для реалізації громадянами права кожного на підприємницьку діяльність і розвитку малого підприємництва. Підприємець, який діє самостійно та на власний ризик, потребує правових гарантій з боку держави, яка має забезпечити не лише свободу підприємницької діяльності, що не заборонена законом, але й створити ефективний механізм охорони й захисту прав та інтересів підприємців. Але в сучасних умовах рівень розвитку конкуренції на товарних ринках залишається низьким, що негативно впливає на ефективність їх функціонування. Ознаками недостатнього рівня розвитку конкуренції є: зростання цін, яке не може бути пояснено впливом інших факторів; підвищення рівня концентрації товарних ринків та значна їх монополізація; низький рівень продуктивності праці та інноваційної спрямованості національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти забезпечення прав підприємців у сфері економічної конкуренції досліджували вітчизняні науковці: Н.І. Авдєєнко, М.Г. Авдюкова, В.В. Аргунова, О.М. Бандурка, Л.Р. Біла, В.Л. Грохольський.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження даної проблеми залишається розкритим неповністю, що обумовлює подальші наукові розробки та поглиблений аналіз цієї проблематики.

Мета статті. Метою даної статті є комплексний аналіз прав підприємців у сфері економічної конкуренції та можливостей розвитку конкуренції на товарних ринках як засобу забезпечення сталого економічного зростання.

Виклад основного матеріалу. Підприємницька діяльність, як зазначається у ст. 42 ГК України, є самостійною та ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємствами) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [1]. При цьому необхідно зазначити, що отримання прибутку – це основна мета підприємця, стратегічним же напрямком його діяльності є збільшення власних капіталів, економічне зростання, яке є неможливим без правової стабільності.

До підприємницької діяльності висуваються багатогранні економічні, соціальні, правові і навіть

політичні вимоги. Підприємець має успішно вести справи на своїй фірмі, тобто його призначення – наповнювати ринок весь час новими товарами і послугами, до того ж за можливо низькими цінами. Це вимагає від нього новаторського підходу.

Діяльність підприємців повинна бути ефективною і корисною. По-перше, підприємець особисто зацікавлений у своїй справі, тому він використовує свої знання для розширення масштабів власного бізнесу і завдяки цьому має більше шансів досягти успіхів. По-друге, підприємець може швидше і з меншими зусиллями задовольняти суспільні потреби і ринковий попит, оскільки завжди намагається передбачити цей попит ще на стадії формування і завдяки цьому отримати певний зиск раніше, ніж його конкуренти. По-третє, діяльність підприємця сприяє тому, що задоволення ринкового попиту відбувається з меншими витратами для суспільства [2]. Отже, підприємець виконує важливу суспільну функцію, його діяльність необхідна будь-якому суспільству.

Важливим у цьому зв'язку є чітке визначення правового статусу підприємця, тобто його прав, обов'язків і відповідальності. Особливого значення визначення правового статусу підприємця набуває в умовах євроінтеграції. Зокрема, це передусім стосується України, де підприємництво робить лише перші кроки, а нинішні українські підприємці ще не досягли світового рівня. Для того, щоб вийти на ринок ЄС з конкурентоспроможною продукцією та здійснювати ефективно та рентабельну діяльність, необхідно чітко в законодавстві окреслити права та обов'язки суб'єктів підприємницької діяльності.

Сьогодні в Україні з метою забезпечення свободи розвитку підприємництва, встановлення правових гарантій його функціонування окреслені певні права, обов'язки і відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності.

Розглянемо більш детально правовий статус підприємця, а саме його права. Право – це нормативна форма виразу принципу формальної рівності господарюючих суб'єктів в економічних відносинах, а також система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки. З метою реалізації господарської ініціативи підприємець має право на такі дії:

– створювати для здійснення підприємницької діяльності будь-які види підприємництва;

– купувати повністю або частково майно та набувати майнового права;

– самостійно формувати господарську діяльність, обирати постачальників та споживачів, встановлювати ціни і тарифи, вільно розпоряджатися прибутком;

– укладати з громадянами трудові договори щодо використання їхньої праці (контракти, угоди);

– самостійно визначати форми, системи і розміри оплати праці та інші види доходів осіб, що працюють за наймом;

– отримувати будь-який необмежений за розмірами власний дохід;

– брати участь у зовнішньоекономічних відносинах, здійснювати валютні операції;

– користуватися державною системою соціального забезпечення і соціального страхування [11].

Проблема забезпечення захисту прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності сьогодні здобула особливу значущість у зв'язку з тим, що в ст. 42 Конституції України вперше закріплено право на підприємницьку діяльність, що не заборонена законом [4].

Права суб'єктів підприємницької діяльності визначаються господарським законодавством. Їх можна класифікувати відповідно до їхнього змісту:

– засновницькі права – включають право на вільний вибір засновниками видів діяльності, право на вибір організаційно-правової форми, право на прийняття рішення про створення та припинення діяльності підприємства;

– права в галузі управління – самостійно визначати структуру підприємства, приймати і змінювати установчі документи, затверджувати положення про структурні підрозділи, формувати органи управління і контролювати їхню діяльність, призначати посадових осіб тощо;

– майнові права – мати на підставі певного речового права основні фонди, обігові кошти, інші цінності, вартість яких відображається на самостійному балансі підприємства, вести господарську та комерційну діяльність, бути позивачем і відповідачем у судових органах, розпоряджатися майном, набувати на законних підставах майно.

Одним із основних напрямів діяльності держави, задля забезпечення реалізації прав підприємців є захист економічної конкуренції.

Конкуренція являється рушійною силою, яка примушує виробників підвищувати якість продукції (товарів, робіт, послуг), прискорювати впровадження новітніх досягнень науки та техніки, для отримання більшого прибутку та переваг над іншими конкурентами. Зважаючи на те, що суб'єкти господарювання у випадку існування попиту, але відсутності конкуренції, навряд чи будуть прагнути до змін та вдосконалення, зроблено висновок, що конкуренція являється досить важливою для розвитку економіки країни [5].

Економічна конкуренція (конкуренція) – змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [3].

Законодавство України в сфері захисту економічної конкуренції включає:

1) Закон України «Про захист економічної конкуренції» [3];

2) Закон України «Про Антимонопольний комітет України» [6];

3) Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [7];

4) Закон України «Про природні монополії» [8];

5) Закон України «Про здійснення державних закупівель» [9];

6) Господарський кодекс України.

Прагнення підприємців досягти певних переваг у підприємницькій діяльності зі значно меншими витратами, ніж за умов добросовісної конкуренції, і стає причиною появи недобросовісної конкуренції.

Відповідно до ст. 1 Закону України від 07.06.1996 р. «Про захист від недобросовісної конкуренції» (надалі – Закон) недобросовісною конкуренцією є будь-які дії у конкуренції, що суперечать правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності, які здійснюються в рамках господарської діяльності та виконуються з наміром вплинути конкурентну ситуацію. Торговими та іншими чесними звичаями, відповідно до ст. 7 Цивільного кодексу України прийнятого 16.01.2003 р. (надалі – ЦК) вважаються правила поведінки, які не встановлені актами цивільного законодавства, але є установленими у певній сфері цивільних відносин [7].

Виділяють наступні ознаки недобросовісної конкуренції:

– недобросовісна конкуренція, на відміну від монополістичної діяльності, може здійснюватися тільки активними діями, можливість пасивної поведінки у вигляді бездіяльності не передбачена;

– дані дії будуть розглядатися як правопорушення, якщо вони суперечать не тільки положенням чинного законодавства, але і звичаям ділового обороту, вимогам добропорядності, розумності, справедливості;

– суб'єктами недобросовісної конкуренції можуть бути лише господарюючі суб'єкти, тобто організації, що займаються підприємницькою діяльністю, а також індивідуальні підприємці;

– метою активних дій суб'єктів недобросовісної конкуренції є придбання переваг у підприємницькій діяльності;

– у результаті дії конкурентам можуть бути заподіяні збитки або нанесена шкода їх діловій репутації [10].

У Законі «Про захист від недобросовісної конкуренції» [7] визначені три основні види правопорушень, що кваліфікуються як недобросовісна конкуренція:

1) неправомірне використання ділової репутації суб'єкта господарювання (неправомірне використання позначень; неправомірне використання товару іншого виробника; копіювання зовнішнього вигляду виробу, порівняльна реклама);

2) створення перешкод суб'єктам господарювання в конкуренції та досягнення неправомірних переваг у конкуренції (дискредитація суб'єкта господарювання; схилення до бойкоту суб'єкта господарювання; схилення постачальника до дискримінації покупця (замовника); підкуп працівника, посадової особи постачальника; підкуп працівника, посадової особи покупця (замовника);

досягнення неправомірних переваг у конкуренції; поширення інформації, що вводить в оману);

3) неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці (неправомірне збирання комерційної таємниці; схилення до розголошення комерційної таємниці; неправомірне використання комерційної таємниці; розголошення комерційної таємниці).

На сьогодні Україна є однією зі світових лідерів за кількістю порушень ділової репутації, реалізації піратських копій та контрафактної продукції. Тому проблема захисту від недобросовісної конкуренції є актуальною для України.

Так, у 2015 році в Антимонопольному комітеті України розглянуто 5 048 заяв та звернень з приводу порушень законодавства про захист економічної конкуренції, що на 11,6 відсотка більше, ніж у 2014 році [12].

За результатами вжитих Комітетом заходів усього припинено 4 523 порушення законодавства про захист економічної конкуренції. З них 2 169 порушень – у вигляді зловживань монополієм (домінуючим) становищем, 524 – антиконкурентних узгоджених дій суб'єктів господарювання, 917 – антиконкурентних дій державних органів, 432 – недобросовісної конкуренції.

Антимонопольний комітет України забезпечує реалізацію права суб'єктів підприємницької діяльності на участь у добросовісній конкуренції.

Антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель. Тобто Антимонопольний комітет України є основним державним органом в сфері захисту економічної конкуренції [6].

Основним завданням Антимонопольного комітету України є участь у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині [6]:

1) здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції на засадах рівності суб'єктів господарювання перед законом та пріоритету прав споживачів, запобігання, виявлення і припинення порушень законодавства про захист економічної конкуренції;

2) контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та дотриманням вимог законодавства про захист економічної конкуренції під час регулювання цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій;

3) сприяння розвитку добросовісної конкуренції;

4) методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції;

5) здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері державних закупівель.

Висновки і пропозиції. Таким чином, права підприємців у сфері економічної конкуренції регулюється низкою нормативно-правових актів, Законами України, які розкривають основні аспекти та особливості діяльності підприємницького сектору.

Права суб'єктів підприємницької діяльності визначаються господарським законодавством. Їх можна класифікувати відповідно до їхнього змісту: засновницькі права, права в галузі управління, майнові права.

На сьогодні Україна є однією зі світових лідерів за кількістю порушень ділової репутації, реалізації піратських копій та контрафактної продукції. Основними шляхами боротьби з такими явищами є: удосконалення законодавчої бази, а саме, збільшення відповідальності суб'єктів господарювання.

Список літератури:

1. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс] // ВВР. – 2003. – № 18-22. – Ст.144 – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Права, обов'язки та відповідальність підприємців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/2495516/page:4/>
3. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2210-14>
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Офіційний сайт ВРУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Білик П.Є. Правові засоби захисту економічної конкуренції [Текст] / П.Є. Білик // «Юридические науки: проблемы и перспективы» (г. Киев, 22-23 мая 2015 г.). – Херсон: Издательский дом «Гельветика», 2015.
6. Про Антимонопольний комітет України [Електронний ресурс]: закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.
7. Про захист від недобросовісної конкуренції: закон України [Електронний ресурс] від 07.06.1996 № 236/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/236/96>
8. Про природні монополії: Закон України від 20.04.2000 № 1682-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1682-14>
9. Про здійснення державних закупівель: Закон України від 10.04.2014 № 1197-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1197-18>
10. Корчак Н.М. Форми захисту прав і законних інтересів учасників економічної конкуренції за законодавством України / Н.М. Корчак // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2008. – № 3. – С. 69-73. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2008_3_16
11. Варналій З.С. Основи підприємництва: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2002. – 239 с.
12. Звіт Антимонопольного комітету України за 2015 рік. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=122547&schema=main>

Трегубенко Г.П., Семенов Т.В., Чайка А.С.

Полтавский национальный технический университет
имени Юрия Кондратюка

ПРАВО НА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ: РЕАЛИЗАЦИЯ И ГОСУДАРСТВЕННАЯ ЗАЩИТА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КОНКУРЕНЦИИ

Аннотация

Раскрыта сущность права на предпринимательскую деятельность как на одно из основополагающих конституционных прав граждан. Рассмотрен правовой статус предпринимателя, его права. Исследована экономическая конкуренция и роль Антимонопольного комитета Украины относительно обеспечения реализации права субъектов предпринимательской деятельности на участие в добросовестной конкуренции. Рассмотрены виды недобросовестной конкуренции. Предложены пути преодоления от недобросовестной конкуренции.

Ключевые слова: экономическая конкуренция, предпринимательская деятельность, правовой статус, добросовестная конкуренция, недобросовестная конкуренция.

Tregubenko G.P., Semeno T.V., Chayka A.S.

Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University

THE RIGHT TO ENTERPRISE ACTIVITY: REALIZATION AND STATE PROTECTION OF ECONOMIC COMPETITION

Summary

Studied the essence of the trade license as one of the fundamental constitutional rights. Considered the legal status of the entrepreneur, his rights. Explore the economic competition and the role of the Antimonopoly Committee of Ukraine to ensure the right of businesses to participate in fair competition. Considered types of unfair competition. Offer some ways to overcome unfair competition.

Keywords: economic competition, entrepreneurial activity, legal status, fair competition, unfair competition.